Η πρόταση των Τριών Ιεραρχών για την παιδεία της Ευρώπης (Πρωτοπρ. Γεώργιος Μεταλληνός Ομότιμος Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών)

Categories : ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Date : 30 Ιανουαρίου, 2009

1. Η αποκτηθείσα εμπειρία από την προενταξιακή διαδικασία (από το 1958) και την μετέπειτα ένταξή μας στην Ενωμένη Ευρώπη, οδήγησε σε κάποιες αξιωματικές αρχές, ως σταθερές της πορείας μας μέσα σ' αυτήν. Η πρώτη αρχή είναι, ότι το πρόβλημα δεν είναι η Ευρώπη, όπως δεν υπήρξε ποτέ πρόβλημα κάθε αναγκαστικός αναπροσανατολισμός της εθνικής μας πολιτικής σ' όλη την ιστορική μας διάρκεια. Το πρόβλημα είμαστε εμείς, η δική μας δηλαδή παρουσία μέσα στην Ευρώπη. Η δεύτερη αρχή είναι, ότι το πρόβλημα της Ευρώπης δεν είναι πρώτιστα πολιτικό ή οικονομικό, αλλά πνευματικό και πολιτιστικό. Διότι το αμείλικτο ερώτημα είναι, ποιον άνθρωπο και ποια κοινωνία μπορεί να παραγάγει η Ενωμένη Ευρώπη, και τελικά ποιον πολιτισμό.

Είναι πράγματι γεγονός, ότι μέσα στην νέα μεγάλη μας Πατρίδα κρίνεται η ταυτότητά μας, αλλά και η ιστορική μας συνέχεια και συνεπώς η ιστορική (με ό,τι σημαίνει αυτό) επιβίωσή μας. Η αποτίμηση όμως της Ευρώπης, ως μητέρας του Δυτικού Κόσμου, είναι θέμα προοπτικής. Υπάρχουν δύο προοπτικές: η ελληνορθόδοξη και η ουνιτίζουσα των ευρωπαϊστών μας. Οι πρώτοι διαπιστώνουν στον πολιτισμό διαφοροποιήσεις και αποστασιοποίηση. Οι δεύτεροι, συμπτώσεις και ταύτιση. Το tertium comparationis, το σημείο αναφοράς, είναι ο πολιτισμός. Και είναι γνωστό, ότι καρδιά του πολιτισμού είναι η παιδεία, ως καλλιέργεια και διάπλαση του όλου ανθρώπου, ο οποίος στην συλλογική πραγμάτωσή του παράγει τον πολιτισμό, ως οργάνωση και διευθέτηση του κοινωνικού χώρου, σύμφωνα με το περιεχόμενο της ψυχής του. Διότι, όπως είπε ο γνωστός ιστορικός των πολιτισμών και διακεκριμένος διπλωμάτης Arnold Toynbee «ψυχή του πολιτισμού είναι ο πολιτισμός της ψυχής»! Ακριβώς το περιεχόμενο της ψυχής διαμορφώνεται με την Παιδεία, την όλη αγωγή δηλαδή του ανθρώπου.

2. Η Ευρώπη, της προκαρλομάγνειας περιόδου, ξεκίνησε με τρία βασικά θεμέλια: τον Ρωμαϊκό Κρατικό φορέα, που βαθμιαία εκχριστιανίσθηκε (όσο μπορεί να εκχριστιανισθεί το Κράτος)· τον ελληνικό πολιτισμό, με σταθερό φορέα του την ελληνική γλώσσα· και τον Χριστιανισμό, ως αποστολικοπατερική Ορθοδοξία. Οι παράγοντες αυτοί, με την σύνθεσή τους, παρήγαγαν τον πολιτισμό της Ενωμένης Ευρώπης της πρώτης χιλιετίας. Η Ευρώπη, στην οποία ζούμε και κινούμεθα σήμερα, προήλθε από την διαλεκτική διαφόρων ιδεολογικοφιλοσοφικών συστημάτων, που

διαμορφώθηκαν στον δυτικό μεσαίωνα: α) **του σχολαστικισμού,** της εκφιλοσόφησης και εκκοσμίκευσης του Χριστιανισμού και της μετατροπής του σε σύστημα επιστημονικό· β) **του νομιναλισμού**, που εκφράζεται ως δυαλισμός (φιλοσοφικά) και ατομισμός (ωφελιμισμός) κοινωνικά και είναι το DNA της ευρωπαϊκής ατομικής και συλλογικής συνείδησης· γ) **του ουμανισμού** της Αναγέννησης και δ) **του διαφωτισμού**, της αυτοθεοποίησης δηλαδή του ανθρώπου με όλες τις σχετικές συνέπειες. Από το «credo, ut intelligam» (πιστεύω, για να κατανοήσω) του ιερού Αυγουστίνου, έφθασε η Δυτική Ευρώπη στο «cogito, ergo sum» του Καρτεσίου, την απολυτοποίηση της διάνοιας και της λογικής, ως απόλυτου κριτηρίου των ανθρωπίνων. Η ολοκλήρωση της διαφωτιστικής συγκρότησης της Ευρώπης εκφράσθηκε με μια συμβολική πράξη του Ροβεσπιέρου: Μία κοινή γυναίκα τοποθετήθηκε γυμνή στην «αγία Τράπεζα» της Παναγίας των Παρισίων και λατρεύθηκε ως Θεά Λογική (Raison).
Η ελληνορθόδοξη Ανατολή και ως ένα σημείο όλη η αρχαία Ενωμένη Ευρώπη, με εντελώς διαφορετικές παιδευτικές προϋποθέσεις, έφθασαν σε έναν πολιτισμό, που βιώνεται ως σήμερα στους υπαρκτικούς θύλακες της παράδοσής μας, κυρίως στα μοναστήρια.

3. Θεμελιακά συστατικά του ενιαίου αυτού ευρωπαϊκού πολιτισμού είναι:

α) Η ισορροπία των σχέσεων με τον Θεό, τον συνάνθρωπο και τον εαυτό μας, σε ένα τρισορθογώνιο σύστημα βιωματικής αναφοράς, που συνιστά την ακεραιότητα και ενότητα του ανθρωπίνου προσώπου, όπως φαίνεται στην περίπτωση του «Αγίου», που είναι το βιοκοινωνικό πρότυπο της ορθοδοξίας. Οι λειτουργικές φράσεις «άνω σχώμεν τας καρδίας», «εαυτούς και αλλήλους και πάσαν την ζωήν ημών Χριστώ τω Θεώ παραθώμεθα», ή «αγαπήσωμεν αλλήλους, ίνα εν ομονοία ομολογήσωμεν· Πατέρα, Υιόν και Άγιον Πνεύμα...», είναι οι συντεταγμένες αυτής της συνείδησης, που οδηγεί σε ανάλογο ήθος.

β) Η υπέρβαση της θρησκείας και της θρησκειοποίησης της **πίστεως,** ως τρόπου υπάρξεως και αναφοράς όλου του ανθρώπου στον Θεό με συνεχή ζήτηση της Χάρης Του. Όχι φυσικά με την θρησκευτική έννοια της δοσοληψίας, (do ut des), αλλά ως βίωση και έκφραση της συνειδήσεως, ότι «εν αυτώ ζώμεν και κινούμεθα και εσμέν» (Πράξ. 17, 28) και ότι «χωρίς Αυτού ου δυνάμεθα ποιείν ουδέν» (Ιω. 15, 5).

γ) Η προτεραιότητα της καρδιάς, όχι μόνο ως πηγής των συναισθημάτων, αλλά ως κέντρου της υπάρξεως, στο οποίο συντελείται η κοινωνία με την θεϊκή Χάρη, που παράγει το Χριστοειδές ήθος. Η κάθαρση της καρδιάς από τα πάθη δεν είναι μόνο η αφετηρία του αγώνα για την θέωση, τον απόλυτο σκοπό της ύπαρξης, αλλά και για την δυνατότητα σχέσης ανιδιοτέλειας με τους συνανθρώπους. Στο πανηγύρι ή το

γλέντι του ο Έλληνας εύχεται: «καλή καρδιά», που παραπέμπει στον αναστάσιμο ύμνο «εν καθαρά καρδία Σε δοξάζειν». Χωρίς «καθαρή»-«καλή»-**φιλόθεη** δηλαδή και **φιλάνθρωπη** καρδία, δεν είναι δυνατόν να συγκροτηθεί αυθεντική διανθρώπινη κοινωνία. Το πνεύμα της ανιδιοτέλειας εκφράζει η μοναδική στον κόσμο ελληνική παροιμία: «κάμε το καλό και ρίξ' το στον γυαλό», που δεν είναι παρά νεώτερη απόδοση του ευαγγελικού λόγου: «μακάριόν εστιν διδόναι μάλλον ή λαμβάνειν» (Πράξ. 20, 25). Αυτή είναι η πνευματική μήτρα, που γεννά στους αιώνες το ελληνορθόδοξο ολοκαύτωμα, ως εκούσια αυτοθυσία για τους άλλους. Θερμοπύλες, Αλαμάνα, Μανιάκι, Κούγκι, Ζάλογγο, Αρκάδι είναι οριακές στιγμές του ελληνικού ολοκαυτώματος. Αυθεντικός άνθρωπος στην κοινή ευρωπαϊκή παράδοση είναι ο Άγιος, ο εν Χριστώ αναγεννημένος άνθρωπος, το αρχετυπικό πρότυπο της αρχαίας Ενωμένης Ευρώπης. Είναι ο άνθρωπος, που ζει χαρισματικά τον λόγο του Χριστού προ του πάθους Του: «μείζονα ταύτης αγάπην ουδείς έχει, ίνα τις θη την ψυχήν αυτού υπέρ των φίλων αυτού» (Ιωάν. 15, 13).

4. Αυτό το φρόνημα καλλιεργούσαν οι Άγιοι της προσχισματικής Ευρώπης και αυτός ήταν ο καρπός της παιδείας και αγωγής, που προσφερόταν από τους αγίους της Ανατολής και Δύσεως, με πρωτοπόρους τους τιμώμενους σήμερα Τρεις Ιεράρχες. Η επιλογή και κοινή εορταστική τιμή τους την 30η Ιανουαρίου από τον 11ο αιώνα, συνιστά αναγνώρισή τους ως αυθεντικών μαρτύρων της σώζουσας πίστης και προβολέων της γνήσιας ελληνοχριστιανικής αγωγής, αλλά προπάντων της παιδείας της παράδοσής μας. Το ίδιο νόημα είχε και η συνέχιση της σημερινής Εορτής στα Ανώτατα Πνευματικά μας Ιδρύματα, ήδη από το 1826 στο πρώτο ελληνικό Πανεπιστήμιο, την περίλαμπρη «Ιόνιο Ακαδημία» (Κέρκυρα) και από το 1842 στο Πανεπιστήμιο των Αθηνών. Ο λόγος και η πράξη των τριών Ιεραρχών είναι το παιδευτικό και παιδαγωγικό Εγκόλπιο, όχι μόνο του Έθνους μας, αλλά και σύνολης της Ορθοδοξίας, που τιμά εξ ίσου με μας σήμερα τους Μεγάλους αυτούς Πατέρες και Διδασκάλους.

5. Το πρόβλημα της παιδείας επικεντρώνεται στην νοηματοδότηση των ανθρωπίνων και του προορισμού του ανθρώπου. Έτσι προβάλλεται στον λόγο και την ποιμαντική διακονία των τριών Ιεραρχών, που συνοψίζονται στα ακόλουθα σημεία:

α) Δεν είναι απλή εκπαίδευση, μύηση δηλαδή του ανθρώπου σε μία αναπαραγόμενη γνώση, που τον καθιστά γρανάζι της κρατικής μηχανής (ον παραγωγικό). Στην περίπτωση αυτή το κύριο ενδιαφέρον είναι για την τελειοποίηση των μηχανών και

ΟΧΙ του ανθρώπου. Η χριστιανική παιδεία είναι αγωγή του ανθρώπου με μορφωτικό πρότυπο όχι τον καλόν καγαθόν άνθρωπο, αλλά τον Θεάνθρωπο. Αυτό είχε κατά νουν ο ιερός Χρυσόστομος, όταν έλεγε: «Πάντα δεύτερα έστω της προνοίας των παίδων» (PG 62, 151). Αυτή η παιδεία συνδέεται άμεσα πρώτα με τον χώρο της οικογένειας. Οι Τρεις Ιεράρχες γνώρισαν στα πρόσωπα των γονέων τους, και μάλιστα των μητέρων τους, απαράμιλλα πρότυπα αγωγής. Ο Μέγας Βασίλειος ομολογεί, ότι η διαμόρφωση της προσωπικότητάς του δεν ήταν παρά εποικοδομή στις καταβολές, που έθεσαν η μητέρα του Εμμέλεια και η γιαγιά του Μακρίνα: «ην εκ παιδός, γράφει, έλαβον έννοιαν περί Θεού παρά της μακαρίας μητρός μου και της μάμμης μου Μακρίνης, ταύτην αυξηθείσαν έσχον εν εμαυτώ» (32, 825). Στο σημείο αυτό συναντώνται οι Πατέρες μας με τον τραγικό Ευριπίδη: «αν κρηπίς μη καταβληθή γένους ορθώς, ανάγκη δυστυχείν τους εκγόνους» (Ηρακλής μαινόμενος, 1261). Η διαχρονικότητα δε αυτής της νοηματοδότησης της παιδείας στην ελληνική παράδοσή μας φαίνεται από τον λόγο του Πατροκοσμά του Αιτωλού προς τους γονείς: «Αμαρτάνετε πολύ να τα αφήνετε (δηλ. τα παιδιά σας) αγράμματα και τυφλά, και μη μόνον φροντίζετε να τους αφήνετε πλούτη και υποστατικά, και μετά τον θάνατόν σας να τα τρων και να σας πισολογούν (να σας τα ψέλνουν) κι όλας. Καλύτερα να τα αφήνετε πτωχά και γραμματισμένα, παρά πλούσια και αγράμματα»!

β) Η παιδεία συνδέεται όμως και με το πρόσωπο του διδασκάλου. Στο σημείο αυτό γίνεται ταύτιση ποιμαντικής και παιδαγωγίας. Το δυαδικό σχήμα της πνευματικής μας παράδοσης: πνευματικός πατέρας - πνευματικό τέκνο εκφράζεται εξ ίσου και με την δυάδα: Διδάσκαλος - Μαθητής. Ναός και σχολείο στον πολιτισμό μας βρίσκονται σε σχέση αμοιβαιότητας και συμπληρωματικότητας, ως χώροι διαποίμανσης και διαμόρφωσης του ανθρώπου. Το βάρος πέφτει όμως στο ήθος και το παράδειγμα του διδάσκοντος. «Ο γαρ μη ποιών και διδάσκων (πρβλ. Ματθ. 6, 19) αναξιόπιστός εστιν εις ωφέλειαν», κατά τον Μ. Βασίλειο (PG 30, 497), ο οποίος δεν παραλείπει να διατυπώσει τον σκεπτικισμό του για τους διδασκάλους της εποχής του: «Πολλών μεν ακήκοα λόγων ψυχωφελών, πλην παρ' ουδενί (!) των διδασκάλων εύρον αξίαν των λόγων την αρετήν» (PG 32, 358).

γ) Είναι παιδεία θεοκεντρική. Ο σκοπός της παιδευτικής λειτουργίας είναι κατά τον Μ. Βασίλειο «ομοιωθήναι Θεώ κατά το δυνατόν ανθρώπου φύσει. Ομοίωσις δε ουκ άνευ γνώσεως, η δε γνώσις ουκ εκτός διδαγμάτων» (PG 32, 69). Σ' αυτό το σημείο αναδύεται η προβληματική της στοχοθεσίας των εκπαιδευτικών προγραμματισμών. Η προτεραιότητα του οικονομισμού και μιας ενδοκοσμικής εσχατολογίας, μέσα σε χιλιαστικά οράματα ευημερίας, οδηγεί στο ανθρωποείδωλο του «homo oeconomicus». Η παιδεία των Τριών Ιεραρχών πρωταρχικά αποβλέπει στην εν Χριστώ τελείωση του ανθρώπου. Προεκτείνοντας τον λόγο του Μενάνδρου («ως χαρίεν άνθρωπος, όταν άνθρωπος η») ο Χρυσόστομος διακηρύσσει: «άνθρωπον γαρ εκείνον αν καλέσαιμι τον την εικόνα του Θεού διασώζοντα... Το ταις εντολαίς του Δεσπότου κατακολουθείν, τούτο άνθρωπος» (PG 53, 201). Κάθε άνθρωπος, κατά τον Μ.

Βασίλειο είναι «Θεός κεκελευσμένος», έχει δηλαδή μέσα του την εντολή να γίνει Θεός κατά χάρη. Η αξία, συνεπώς, ή απαξία του ανθρώπου ορίζεται από την σχέση του με τον Θεό. «Ψυχής δε ανθρωπίνης ουδέν ούτω τεκμήριον ως των θείων εράν λογίων» (Ιω. Χρυσοστόμου, PG 51, 113). Σ' αυτή την πραγματικότητα ζούμε μόνιμα οι Έλληνες, όταν, αξιολογώντας τον άνθρωπο, διερωτώμεθα «αν έχει Θεό μέσα του» και δεν είναι «αθεόφοβος» ή «θεομπαίχτης». Κατά τον Χρυσόστομο, «ει τους παίδας επαιδεύομεν φίλους είναι τω Θεώ, πάντα αν ανεπήδησε τα λυπηρά και μυρίων απηλλάγη κακών ο βίος ο παρών» (PG 51, 327).

δ) Σκοπός της παιδείας δεν είναι η πολυμάθεια, αλλά η εν Χριστώ μόρφωση του νέου ανθρώπου. Αυτό βέβαια δεν οδηγεί στην αμάθεια. Με το να σας προτρέπω, λέγει ο Χρυσόστομος, να διδάσκετε στα παιδιά σας την Αγία Γραφή, «μη νομιζέτω με νομοθετείν αμαθείς τους παίδας γίνεσθαι. Ου κωλύων παιδεύειν ταύτα λέγω, αλλά κωλύων εκείνοις **μόνοις** προσέχειν» (PG 47, 368). Στον Πλάτωνα, άλλωστε, αποδίδεται ο παράλληλος λόγος: «επιστήμη χωριζομένη αρετής, πανουργία ου σοφία».

ε) Η παιδεία των τριών Ιεραρχών βοηθεί στην ιεράρχηση των ανθρωπίνων και την δημιουργία ρεαλιστικής φιλοσοφίας ζωής. Αρχή γίνεται με την αυτογνωσία. Γρηγόριος ο Θεολόγος: «Μικρός ειμί και μέγας, ταπεινός και υψηλός, θνητός και αθάνατος, επίγειος και ουράνιος» (PG 35, 785). Ο άνθρωπος με την μετοχή του στο Άκτιστο, γίνεται «μέγας κόσμος εν μικρώ» (PG 36, 524). Τότε μόνο ακολουθεί η εύστοχη ιεράρχηση των ανθρωπίνων: «Υπεροράν μεν σαρκός -προτρέπει ο Μ. Βασίλειος- παρέρχεται γαρ· επιμελείσθαι δε ψυχής, πράγματος αθανάτου» (PG 31, 204). Και ο Χρυσόστομος συχνά επαναλαμβάνει: «Αποδημία ο παρών βίος... οδίτης ει... Πανδοχείον εστιν ο παρών βίος» (PG 52, 401). Είναι η συνείδηση, που φθάνει μέχρι τους νεώτερους Πατέρες μας, όπως ο Πατροκοσμάς: «Ημείς, Χριστιανοί μου, έλεγε, δεν έχομεν εδώ πατρίδα. Δια τούτο και ο Θεός μας έβαλε τον νουν μας εις το επάνω μέρος, δια να στοχαζώμεθα πάντοτε την ουράνιον βασιλείαν, την αληθινήν πατρίδα μας».

ς) Η ευρύτητα της σκέψης των τριών Ιεραρχών φαίνεται από την θετική αξιολόγηση της τεχνικής παιδείας, της οποίας δέχονται την χρησιμότητα και σπουδαιότητα. Σε εποχή που οι χειρωνακτικές τέχνες ονομάζονταν «βάναυσοι», θα πει ο Χρυσόστομος: «Μη καταφρονώμεν των από χειρών τρεφομένων, αλλά μάλλον αυτούς μακαρίσωμεν δια τούτο» (PG 51, 193). Προτρέπει μάλιστα, να θαυμάζουμε τον λασπωμένο και μουτζουρωμένο εργάτη (PG 61, 1017). Εντροπή πρέπει να προκαλούν μόνο «οι εική τρεφόμενοι και αργούντες», όσοι χρησιμοποιούν υπηρέτες και ζουν με τον κόπο των άλλων (PG 61, 47).

ζ) Η παιδεία κατά τους Τρεις Ιεράρχες είναι ζήτηση της Αλήθειας και μύηση σ' αυτήν. Αυτό σημαίνει και ο ελληνικός όρος φιλοσοφία. Η ζητούμενη δε σοφία είναι κατ' αυτούς ο Ιησούς Χριστός ως ένσαρκη Παναλήθεια. Η επιστήμη θεραπεύεται ως

λειτουργία ψηλάφησης των θείων ενεργειών μέσα στην Κτίση. Οι τέχνες ασκούνται ως πραγμάτωση της ψυχής του ανθρώπου και αλληλοδιακονία. Η ζήτηση της Αλήθειας (φιλοσοφία), η αγάπη για το ωραίο (φιλο-καλία), η θεραπεία του δικαίου, αστασίαστα συστατικά της ανθρώπινης ύπαρξης, καταφάσκονται από τους Πατέρες μας και κυρίως από τον Μ. Βασίλειο, που κατείχε σε υπέρτατο βαθμό όλες τις επιστήμες στην εποχή του (PG 31, 389-392· 416).

η) Ο απώτερος όμως σκοπός της παιδείας είναι κατά τους Πατέρες μας η ολοτελής ένταξη του ανθρώπου στο συλλογικό-κοινωνικό σώμα. Είναι, συνεπώς, παιδεία κοινωνική, ανατρεπτική κάθε πραγματικής ή υποθετικής σύγκρουσης προσώπου και κοινωνίας. Ο Μ. Βασίλειος είναι ο οργανωτής του κοινοβίου, ως συνέχειας των αρχαίων ελληνικών «κοινών», τα οποία εθαύμαζε («αιδεσθώμεν τα των Ελλήνων κοινά», έλεγε).
Η παιδεία που ενσάρκωσαν και υπηρέτησαν οι Τρεις Ιεράρχες θεμελιώνει και υποστασιώνει ένα πολιτισμό, που βρίσκεται στα πνευματικοκοινωνικά θεμέλια της αρχαίας Ευρώπης. Το ερώτημα όμως, που προκύπτει είναι, ποια σχέση έχει η σημερινή Ευρώπη, σ' όλο το φάσμα της, με την πολιτιστική αυτή παράδοση. Φοβούμαι ότι, ενώ εμείς οι ορθόδοξοι διασώζουμε ακόμη απτά ίχνη αυτού του ήθους, στον δυτικό κόσμο η Παιδεία αυτή έχει πια χαθεί.

6. Η Ευρώπη, σχεδόν στο σύνολό της, έχει χάσει τον Θεό των πατέρων της. Ο Θεός είναι το πρόβλημα της Ευρώπης. Εντασσόμενος μέσα σε δικανικά και φιλοσοφικά σχήματα, έγινε αγνώριστος. Μετά την έξωση του Θεού από τον κόσμο (Deismus), έφθασε ο δυτικός κόσμος τον 20ο αιώνα στην «θεολογία του θανάτου του Θεού» (του νεκρού Θεού), ενός Θεού που δεν έχει πια σχέση με τον άνθρωπο και τον κόσμο. Μαζί όμως με τον Θεό χάθηκε και ο άνθρωπος και η δυνατότητα σύμπηξης αδελφικής κοινωνίας, παρά την καύχηση για την ανάπτυξη της επιστήμης, που καταντά επιστημοπληξία. Διότι, όπως παρατήρησε ο Μακρυγιάννης: «Αυτείνοι (= οι Ευρωπαίοι) είναι άνθρωποι χωρίς ηθική και πίστη, και κρίμα στα φώτα τους· ότι ο άνθρωπος κάνει τα φώτα και όχι τα φώτα τον άνθρωπο»!
Όπως ευστοχότατα έχει επισημάνει και ο μακαριστός π. Ιουστίνος Πόποβιτς, Σέρβος ορθόδοξος Θεολόγος και πρώην Καθηγητής του Πανεπιστημίου Βελιγραδίου: «Ιδού εις τι μετεβάλλετο και τελικώς μετεβλήθη από την Αναγέννησιν έως σήμερον η Ευρώπη· εις εργαστήριον ρομπότ. Το δε ρομπότ είναι ο αθλιώτερος τύπος ανθρώπου. Όστις έχει οφθαλμούς δια να βλέπη, ας ίδη· δεν υπήρξεν επί του πλανήτου αθλιώτερος, ασχημότερος και απανθρωπότερος άνθρωπος από το ευρωπαϊκό ρομπότ... Άνθρωπος χωρίς Θεό και χωρίς ψυχήν... Αφού εφόνευσε τον Θεόν και την ψυχήν μέσα του ο τύπος κάθε ευρωπαίου ανθρώπου... βαθμηδόν αυτοκτονεί. Διότι η αυτοκτονία είναι ο αναπόφευκτος ακόλουθος της Θεοκτονίας». Ο άνθρωπος αυτός διεκτραγωδήθηκε από τον μεγάλο Charly Chaplin, ως ο «ανθρωπάκος του εργοστασίου» στην πρωτοποριακή ταινία του «Modern Times» (Μοντέρνοι καιροί).

Μετά την αυτοϋποδούλωσή του στην τεχνολογία του ο δυτικός άνθρωπος, αυτοϋποδουλώνεται σήμερα και στην επιστήμη του (λ.χ. την Βιοτεχνολογία ή την Γενετική Μηχανική).
Έτσι όμως φθάσαμε στον «ανθρωπισμό» της Pax Americana και του ΝΑΤΟ και την «ανθρωπιστική βοήθεια» των Νεοεποχιτών. Αυτός είναι ο δρόμος, που πέρασε από την φραγκική φεουδαρχία, την κρατικοποίηση του Χριστιανισμού, την Ιερά Εξέταση, τους Σταυροφόρους, τον Ναπολέοντα, τον Χίτλερ και τον Στάλιν. Είναι το παράγωγο μιας παιδείας, που έχασε την πνευματική λειτουργία της καθαρής καρδιάς, δίνοντας απόλυτη προτεραιότητα στον κατ' επίφαση «ορθό λόγο» (την Raison), που παρουσιάζει την σχιζοφρένεια να διανοείται μεν βαθυστόχαστα ή να δημιουργεί στην Τέχνη, αλλά παράλληλα να κατεργάζεται την εξόντωση αθώων, όπως συνέβαινε με τους χιτλερικούς στρατιωτικούς-καλλιτέχνες και όπως συμβαίνει σήμερα με τις ληστρικές επεμβάσεις στο Κόσοβο, το Αφγανιστάν, το Ιράκ και όπου αλλού.

7. Τα συστατικά της αγωγής των τριών Ιεραρχών, που συνοπτικά εξεθέσαμε παραπάνω, ήταν κοινή κληρονομιά Ανατολής και Δύσης την πρώτη χιλιετία. Η Ανατολή επί αιώνες ήταν η πνευματική μητέρα και τροφοδότρια της δυτικής ευρωπαϊκής κοινωνίας (ex Oriente lux). Με την αρχή όμως της «μετακένωσης» του Αδαμαντίου Κοραή μάθαμε στους τελευταίους αιώνες να θαυμάζουμε τα «φώτα της Ευρώπης» (ex Occidente lux). Η μανία του εξευρωπαϊσμού, μάλιστα, μας μετέβαλε σε αξιοθρήνητους ουραγούς της Ευρώπης, όχι μόνο πολιτικά και στρατιωτικά, αλλά και πνευματικά και πολιτιστικά.
Η παιδεία, συνεπώς, των τριών Ιεραρχών, που σώζει την πεμπτουσία της ελληνικής και της ορθόδοξης κληρονομιάς, είναι η παιδεία, που χρειάζεται η **Ενωμένη Ευρώπη** σήμερα, για να ξαναβρεί τα υπαρκτικά και πνευματικά θεμέλιά της. Ο νομπελίστας του 2002 Ίμρε Κέρτες, ο συγγραφέας του «μυθιστορήματος ενός ανθρώπου δίχως πεπρωμένο», ο άνθρωπος που επέζησε από τα στρατόπεδα συγκεντρώσεως των Ναζί, αλλά πιστεύει ότι τραγωδίες σαν αυτές του ολοκαυτώματος και των γκουλάκ μπορούν να επαναληφθούν, υπεστήριξε πρόσφατα ότι «πρέπει να δημιουργήσουμε νέες αξίες, ένα νέο σύστημα, για να υπερασπιστούμε την Ευρώπη και τις ευρωπαϊκές ιδέες (εφημ. «Ελευθεροτυπία» 9.1.2008). Η σκέψη όμως ότι ευρωπαϊκές ιδεολογικές συλλήψεις ήταν και οι τραγωδίες, που αυτός δίκαια καταδικάζει, με κάνει να πιστεύω, ότι αυτό που χρειάζεται σήμερα η Ευρώπη, δεν είναι νέες ιδέες, αλλά επανανακάλυψη του παλαιού εαυτού της, με βάση την παλαιά πνευματική και πολιτιστική ενότητά της.
Το κρίσιμο όμως ερώτημα είναι, αν χωρά σήμερα η παιδευτική πρόταση των Τριών Ιεραρχών στο αξιολογικό σύστημα του ενωμένου ευρωπαϊκού χώρου. Διότι υπάρχουν δύο ουσιαστικές παρακωλύσεις, που προέρχονται από τις ομάδες, που εξουσιάζουν την Ευρώπη και κατευθύνουν την παιδεία, αλλά και σύνολη τη ζωή της:

Α) Είναι οι Ευρωπαίοι φορείς του καρλομάγνειου επεκτατικού και εξουσιαστικού πνεύματος και της σχετικής με αυτό νοοτροπίας. Από τα ευρωπαϊκά κείμενα, που αναφέρονται σε θέματα παιδείας, διαπιστώνεται η επιδίωξη βαθμιαίας καθολικής ενιαιοποίησης, για την δημιουργία ενιαίας ευρωπαϊκής πολιτικής, πολιτισμικής και ιστορικής συνείδησης. Αυτό επιβεβαιώνεται από τα υποστηριζόμενα από τον εκφραστή της Νέας Εποχής καθηγητή Samuel Hantington και την κυρίαρχη θέση για νέα ανάγνωση, κατανόηση και γραφή της Ιστορίας. (Εδώ ακριβώς ανήκει και ο βαθύτερος προβληματισμός του διαβόητου εγχειριδίου της ΣΤ' Δημοτικού). Η πολιτιστική πρόταση, συνεπώς, των Τριών Ιεραρχών, που ταυτίζεται με τον πολιτισμό της αρχαίας Ευρώπης, δεν γίνεται ευχάριστα δεκτή, διότι αναιρεί και ανατρέπει αυτόχρημα όλες τις ευρωπαϊκές πραγματώσεις κατά την β' χιλιετία. Γι' αυτό η Ορθοδοξία της Ανατολής μόνον ως ουνιτίζουσα γίνεται δεκτή στον διαχριστιανικό Διάλογο με την «Δύση», πρόθυμη δηλαδή να αναγνωρίσει τον δυτικό πολιτισμό σ' όλο το φάσμα του και να υποταχθεί σ' αυτόν, αυτοαναιρούμενη φυσικά. Ο προβληματισμός αυτός δεν είναι θεωρητικός, όπως δείχνουν τα ίδια τα πράγματα. Το 1996 τέθηκε το θέμα δημιουργίας του «Μουσείου» της Ευρώπης της μετακαρλομάγνειας περιόδου και αποκλείσθηκε σ' αυτό όχι μόνον η Ορθοδοξία, αλλά και η Ελληνική αρχαιότητα. Αλλά και ο Hantington μας συγκατατάσσει με το Ισλάμ, αρνούμενος την σχέση μας με τον δυτικό πολιτισμό. Και ναι μεν σ' αυτό έχει δίκιο, το τραγικό όμως είναι, ότι φθάσαμε σε σημείο να λυπούμεθα για την στάση αυτή της Ευρώπης απέναντί μας και να διαμαρτυρόμεθα κι' όλας. Η απάντηση όμως, σε ανάλογη στιγμή, του Μακρυγιάννη προς τον Γάλλο Μαλέρμπ, δείχνει την επιβίωση του πνεύματος των Τριών Ιεραρχών: Όταν ο ευρωπαίος Μαλέρμπ του είπε: «Ένα θα σας βλάψη εσάς, το κεφάλαιον της θρησκείας, όπου είναι αυτήνη η ιδέα σ' εσάς πολύ τυπωμένη», εκείνος απάντησε: «Πράγμα τζιβαϊρικόν πολυτίμητο, οπού το βαστήξαμεν εις την τυραννία του Τούρκου, δεν το δίνομεν τώρα, ούτε το καταφρονούμε οι Έλληνες... Και τί έχεις εσύ δια μένα τί δοξάζω εγώ; ...Και όχι του λόγου σου να μου το ειπής, δεν σ' ακούγω, αλλά κι ο Θεός ο δικός σου να μου το ειπή, δεν σαλεύει το μάτι μου»...

Β) Η δεύτερη παρακώλυση προέρχεται από τους δικούς μας αθεράπευτα ευρωπαϊστές. Οι ευρωπαϊστές, συνεχίζοντας την παράδοση των Ενωτικών της ύστερης βυζαντινής περιόδου και της δουλείας, θεωρούν την απόλυτη ταύτιση (και την πολιτιστική) με την δυτική Ευρώπη ως σωτηρία. Σ' αυτούς όμως απάντησε ήδη ο αείμνηστος ελληνομαθής και ελληνολάτρης, αυστριακός διανοούμενος Λαυρέντιος Γκεμερέϋ (†1992), που βλέποντας την ελλαδική υστερία για την ένταξη στην Ενωμένη Ευρώπη, έγραψε: «Νομίζω πως τώρα, που η Ελλάδα θα ενταχθεί στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, μπορεί να είναι χρήσιμο για τον Έλληνα να δει τον περίφημο Ευρωπαϊκό πολιτισμό με πιο κριτικό μάτι, για να χάσει λίγο από τον σεβασμό του προς αυτόν τον πολιτισμό, που ακόμα του λείπει. Εγώ εύχομαι να τον γλυτώσει...» (Λ. Γκεμερέϋ, Η δύση της Δύσης - η απομυθοποίηση της Ευρώπης και ο Ελληνισμός, Αθήνα 1977, σ. 12).Βέβαια υπάρχει και μια άλλη Ευρώπη, που έχει συνειδητοποιήσει τα παραπάνω

και αναγνωρίζει την σημασία γι' αυτήν του πολιτισμού της ορθόδοξης Ανατολής. Όταν το 1981 έγινε η επίσημη ένταξη της Χώρας μας στην Ενωμένη Ευρώπη, η έγκριτη γαλλική εφημερίδα Le Monde έγραφε με πηχυαία γράμματα: «Η Χώρα της Φιλοκαλίας εισήλθε στην Ευρώπη». Φιλοκαλία είναι η πεμπτουσία της ελληνορθόδοξης παράδοσης. Πιστεύω ότι το έλεγαν ειλικρινά και για να μας τιμήσουν.Προς αυτή την Ευρώπη οφείλουμε πρωταρχικά να στραφούμε ως Έθνος για την πολιτιστική ολοκλήρωση του ευρωπαϊκού χώρου, και αυτό είναι ευκολότερο σήμερα, όταν χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και των Βαλκανίων, με ζωντανή την παράδοση των Τριών Ιεραρχών, ανήκουν πλέον στα τακτικά μέλη της. Αυτή η Ευρώπη, που νοσταλγεί την αρχαία ταυτότητά της, μπορεί να λειτουργήσει ως γέφυρα πολιτιστική για μια τελεσφόρα και γόνιμη συνάντηση όλων των Κρατών-Μελών της στο έδαφος της κοινής κληρονομιάς και ενότητας.

* * *

Βιβλιογραφική επισημείωση:

Διεύρυνση της παραπάνω θεματικής βλέπε στις ακόλουθες μελέτες του ιδίου συγγραφέως:

1. Ελληνορθόδοξη παιδεία και πολιτισμική ταυτότητα στους Τρεις Ιεράρχες, στο: Ιχνηλασία πνευματικής σχοινοβασίας (ψηλάφηση καίριων στιγμών στην πορεία του Χριστιανικού Ελληνισμού), Τέρτιος, Κατερίνη 1999, σ. 23-44.

2. Για την Ευρώπη μας με αγάπη, Ακρίτας, Αθήνα 2003.
(«ΟΦΕΙΛΗ ΑΓΑΠΗΣ», π. Γ. Δ. Μεταλληνού ομοτ. Καθ. Πανεπ. Αθηνών, ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΚΥΨΕΛΗ»)

(Πηγή ηλ. κειμένου: «Ιερά Μονή Παντοκράτορα Μελισσοχωρίου»)

Διαβάστε περισσότερα άρθρα του π. Γεωργίου πατώντας εδώ